

tische verkeer in de negentiende en twintigste eeuw tussen Noordwest-Europa en Amerika ook de leemten in het onderzoek vermeldt.

De tweede groep artikelen vormt, zoals gezegd, een *mixed bag*. Ze omvat onder meer bijdragen over de vraag of het plakkaat van verlatingsmodel heeft gestaan voor de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring en over een soortgelijke vraag naar de rol van de Nederlandse opstand tegen Spanje in de revolutionaire literatuur van Spaans-Amerika bij het begin van de negentiende eeuw, verder literaire beschouwingen van Theo D'haen en Hans Bak en een opstel over de Nederlandse technologische ontwikkeling van de kunstniet tijdens de tweede wereldoorlog en de succesvolle Amerikaanse massafabricage van het apparaat sedertdien. De op het oog aantrekkelijke titels over Spaans-Amerika, respectievelijk van Wim Klooster en José Emilio Burucúa en Fabian Alejandro Campagne, leveren weinig positieve resultaten op. Terwijl de eerstgenoemde concludeert dat de Nederlandse opstand nauwelijks meetelde voor de Spaans-Amerikaanse revolutionairen van na 1815, zien Burucúa en Campagne aanwijzingen voor het tegendeel in de regio van de Rio de la Plata en dan vooral met betrekking tot de vraag of de toekomstige Spaans-Amerikaanse staten de republikeinse staatsvorm moesten kiezen. Maar ook deze schrijvers moeten toegeven dat die belangstelling alweer snel verdween sedert Nederland in 1815 een monarchie was geworden. Een aparte vermelding verdient de bijdrage van Hans Bak die een interessante beschouwing wijdde aan Vestdijk en diens benadering van de Amerikaanse literatuur. Vestdijk las de Amerikaanse schrijvers vooral omdat ze elementen van de literatuur in het algemeen duidelijk maakten, die hijzelf voor zijn eigen werk gebruikte. Alles tezamen genomen gaat het om een flinke collectie opstellen van wisselend gehalte die vooral sterk is op het terrein van de migratie- en transportgeschiedenis.

N. A. Bootsma

E. H. Kossmann, *Een tuchteloos probleem. De natie in de Nederlanden* (Essayreeks Davidsfonds VI; Leuven: Davidsfonds, 1994, 111 blz., ISBN 90 6152 491 1).

In het kader van een samenwerking tussen Leiden en Leuven bekleedde Kossmann enige jaren geleden de Johan Fleerackersleerstoel. In de vorm van drie essays en een slotbeschouwing zijn de colleges die hij toen hield nu uitgegeven. Wie de auteur wel eens heeft horen spreken, proeft in de tekst nog Kossmanns spreekwijze met zijn vele relativiserende bijwoorden en licht ironische, barokke zinnen. Naar vorm en inhoud heeft de bundel de sfeer behouden van een lezingenreeks voor geleerd publiek. Kossmann betreedt geen hem onbekend gebied maar geeft een uitwerking van gedachten die zijn werk hebben geïnspireerd, in het bijzonder van 'de gedachte dat wij ons vergissen wanneer wij menen uit de geschiedenis een nationale identiteit als het ware spontaan te zien opstijgen'.

Voor wie in dit opzicht nog illusies mocht bezitten berekent Kossmann dat in de Nederlanden in de loop van de tijd maar liefst zes nationaliteiten zijn ontdekt, van de Belgische, Waalse en Vlaamse tot de Noordnederlandse, Bourgondische en Grootnederlandse. Hij verdiept zich in de vraag hoe een nationale identiteit wordt geschapen, allereerst in de zestiende eeuw, en merkt op dat de Opstand (enkelvoud zonder verdere bepaling) pas in de negentiende eeuw de gangbare aanduiding werd voor wat oorspronkelijk als 'beroerten' (meervoud) werd omschreven — het is overigens interessant en natuurlijk niet toevallig dat Nuyens deze laatste aanduiding bleef gebruiken. Pas in de negentiende eeuw was de periode voorde vereerders ervan tot 'één blok' gesteld zoals Kossmann schrijft in een formulering die doet denken aan Clemenceau's omschrijving van de Franse revolutie.

Hij schrijft verder over het inmiddels populaire onderwerp waarover hij ook zelf eerder publiceerde: 'Rembrandts carrière als nationaal genie'. Hij toont sympathie voor de rustige Rembrandt-studie van Vosmaer uit het hoogtij van liberaal-burgerlijke cultuur die hij tegenover de opwinding van omstreeks 1900 plaatst. Als nabloei van de Rembrandtmanie van dit laatste tijdvak moet ook Annie Romeins 'virtuoze schets' in de *Erflaters* het ontgelden.

Tenslotte analyseert hij het Kossmanniâns geformuleerde probleem 'hoe verschaft men aan 'een land een nationaal karakter'. Het is wat mij betreft het belangrijkste essay. Aan de hand van Hendrik Conscience's *Geschiedenis mijner jeugd* laat hij zien dat het nationale en het politieke in de negentiende eeuw nog vaak van slechts oppervlakkige betekenis waren. Het is voor hem een argument te meer om te twijfelen aan de tegenstelling tussen een aloud Belgisch nationaal besef en de negentiende-eeuwse uitvinding van een Vlaams bewustzijn. De verschillen tussen beide vormen van 'nationalisme' moeten anders worden verklaard. Het Belgische nationalisme was aan België gebonden en schreef deze staat een (internationale) opdracht toe om het bestaansrecht ervan te bewijzen. Het Vlaamse nationalisme behoefde geen staat te legitimeren en diende vooral om intern een gemeenschap te smeden. Op basis hiervan bepleit Kossmann een onderscheid tussen 'het natiebegrip van zendingsbewuste nationale staten en dat van veel sterker in zichzelf gekeerde gemeenschappen als Vlaanderen, Wallonië en Friesland'. Dit lijkt me een verhelderend onderscheid waarmee zelfs de uiteenlopende vormen en functies van 'staatsgebonden' nationalisme geordend kunnen worden. Zo zijn er bijvoorbeeld vormen van Nederlands nationaal besef geweest waarin de nadruk lag op de nationale missie, maar ook waarin de speurtocht naar gemeenschap voorop stond.

Henk te Velde

MIDDELEEUWEN

I. Bossuyt, *De Vlaamse polyfonie* (Leuven: Davidsfonds, 1994, 174 blz., Bfl750,-, ISBN 90 6152 843 7).

Dit is een boek met een missie. Bossuyt wil meer dan een uiterst belangrijke stroming in de laat-middeleeuwse muziek beschrijven: hij wil begrip kweken voor de polyfonie en een 'intellectuele kennismaking' bieden, 'gekoppeld aan emotionele inleving' (13). Dat kan natuurlijk niet alleen op papier, en bij het boek verschenen dan ook tien CD's die de volle rijkdom van de muziek moeten doen weerklinken. (Helaas liggen ze hier niet ter bespreking voor!) In die zin is het boek als de catalogus bij een schilderijtentoonstelling—een vergelijking waar Bossuyt, die de componist Dufay evenzeer als een cultureel hoogtepunt van de periode rond 1430 beschouwt als Van Eyck, ongetwijfeld geen bezwaar tegen zou hebben.

Het boek valt in twee delen uiteen. Een eerste deel behandelt 'situering, kenmerken, genres en verspreiding' van de muziek die als Vlaamse polyfonie wordt aangeduid. Het Vlaamse aan de muziek is relatief: de componisten die in de vijftiende en zestiende eeuw door heel Europa faam verwierven en de toon aangaven waren voor een groot deel van huis uit Franstalig (19). De auteur refereert echter de term Vlaams boven eveneens gebruikelijke maar wat ongelukkige aanduidingen als 'franco-flamand'.

Het centrum van de Vlaamse polyfonie werd onmiskenbaar gevormd door het Bourgondische hof, volgens Bossuyt enerzijds vanwege de kwaliteit van de kathedraalscholen in de regio,